

Tiesībsarga 2014. gada konference

2014.gada 12.decembris: Valsts atbildības mehānisma efektivitāte cilvēktiesību aizskāruma gadījumā: problemātiskie aspekti un nākotnes perspektīvas

Konferences 3.dienas mērķis - ir apzināt līdzšinējos problemātiskos aspektus valsts atbildības jomā. Noskaidrot, kādas ir Satversmes prasības attiecībā uz valsts atbildību, aplūkot Latvijas tiesu praksi un ECT lietās pret Latviju konstatētos problēmaspektus. Visbeidzot palūkoties arī uz nākotnes perspektīvām un kopīgi diskutēt par veiksmīgākajiem risinājumiem Latvijai.

6. tēma: Valsts atbildības mehānisma efektivitāte cilvēktiesību aizskāruma gadījumā: problemātiskie aspekti un nākotnes perspektīvas

Satversmes tiesa vairākos spriedumos (2006.gadā un 2011.gadā) ir secinājusi, ka likumdevējs nav izveidojis efektīvu mehānismu. Valsts nes atbildību par jebkura sava orgāna rīcību – atbild arī par tiesu un likumdevēja rīcību, ne tikai par izpildvaras rīcību. Regulējums ir fragmentārs. Regulējums ir izstrādāts attiecībā uz tiesību aizskārumiem, kas notikuši kriminālprocesā un administratīvajā procesā. Citos gadījumos, kad tiesa pārkāpusi personas tiesības, mehānisma nav. Tas rada problēmas praksē, piemērojot tieši Satversmes 92.pantu. Augstākā tiesa ir skaidrojusi, ka jāpiemēro publisko tiesību principi. Jābūt konstatētam nepamatotam aizskārumam (pamatots aizskāruma ir „Satversmīgs”), kas rada pamattiesību aizskārumu. Jāpatur prātā, ka „nepamatots” nav tas pats, kas „prettiesisks”. Jēdziens „atbilstīgs” atlīdzinājums ir skaidrots ST praksē – tas attiecas ne tikai uz mantisku atlīdzinājumu, bet var izpausties arī nemantiskā veidā. Personai ir tiesības prasīt vairākus tiesību aizsardzības līdzekļus. „Atbilstīgs” nozīmē „efektīvs”. ST ir analizējusi, par kāda veida rīcību valstij ir jāuzņemas atbildība (2004.gada spriedums par šķīrējtiesām, 2014.09.01. par šķīrējtiesām) – valstij atbildība ir jāuzņemas tajos gadījumos, kad likumdevējs ir izveidojis mehānismu, kuru personai nav iespējams apstrīdēt, vērsties pret rīcību. Valstij ir jāuzņemas atbildība, jo likumdevējam, nosakot mehānismu, kas aizskar pamattiesības, ir pienākums radīt tiesību aizsardzības mehānismu un iespēju saņemt atlīdzību.

Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās uzsvēra mērķi – identificēt tās jomas, kurām Latvijas Republikai jāpievērš uzmanība. Konvencija apraksta demokrātiskas valsts un privātpersonas mijiedarbības principus. Konvencijas ievērošana nav pašmērķis. Būtiski parādīt tās ikdienišķās situācijā, kurās parādās Konvencijas regulējums. Tika uzsvērts, ka „efektīvi” ir tikai tie cilvēktiesību aizsardzības mehānismi, kas indivīdam ir

gan teorētiski, gan praktiski pieejami. Attiecībā uz kriminālprocesā un administratīvajā procesā pieļautiem pārkāpumiem valstī ir efektīvs tiesību aizsardzības mehānisms, piemēram, soda samazināšana kriminālprocesā. Taču Satversmes 92. pants nav piemērots attiecībā uz civilprocesa termiņiem – ECT nav atzinusi tā tiešās piemērošanas efektivitāti. Efektivitātes labākais apliecinājums ir tiesu prakses piemēri.

Augstākā tiesa informēja, ka lietas par Satversmes 92. panta tiešu piemērošanu tiesās skatītas tikai pēdējo 10 gadu laikā. Problemātisks ir morālo ciešanu pierādīšanas jautājums. Trūkst regulējuma par Satversmes 92. panta piemērošanu civilprocesā. Problemātisks ir pakļautības jautājums – administratīvajai tiesai vai vispārējās jurisdikcijas tiesai. Civilprocesā piemēro CPL 5.panta piekto daļu (Ja nav likuma, kas regulē strīdīgo attiecību, tiesa piemēro likumu, kurš regulē līdzīgas tiesiskās attiecības, bet, ja tāda likuma nav, — vadās pēc tiesību vispārējiem principiem un jēgas.) un 23.pantu – par pakļautību. Problemātiska ir arī atbildētāja notikšana: valsts, ministrija vai konkrētais dienests. Iestādes nesaprot, atsakās būt par atbildētāju. CPL neparedz, ka tiesa pati var pieaicināt iestādi, ja kā atbildētājs norādīta valsts. Civilprocesā tiek īstenots sacīkstes princips, kas nav atbilstošs šīm lietām, arī Civillikuma 1635.pants nav piemērojams.

Diskusijas dalībnieku secinājumi: jāizstrādā likums civilprocesā un administratīvajā procesā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanai, tajā nosakot objektīvās izmeklēšanas principu, atbildētāja noskaidrošanas pienākumu u.c. jautājumus. Pagaidām vadīties pēc tiesu prakses. Itālijā ir likums, bet kompensācijas piešķiršanas mehānisms nav efektīvs – lietas tik un tā nonāk ECT, tādēļ regulējums jāizstrādā plašākā izpratnē.

7. tēma: Nākotnes perspektīvas valsts atbildības jomā Latvijā

Edgars Pastars akcentēja zaudējumu atlīdzināšanas konstitucionālo pamatu un sniedza ieskatu administratīvo tiesu praksē, norādot uz vairākiem diskutabliem jautājumiem, kas ietverti spriedumos. Vaina nav kritērijs. Nepiekrita uzskatam, ka prasījumi par zaudējumiem, kas nodarīti ar normatīvo aktu, nav skatāmi administratīvajā procesā, bet jāskata vispārējās jurisdikcijas tiesā, pieaicinot Finanšu ministriju kā atbildētāju (SKA – 16/2012). Pareizāk būtu, ja lietu skatītu administratīvajā procesā un MK lemtu par pilnvarojumu. Nav skaidrs, kad Satversmes tiesas spriedums izslēdz un kad neizslēdz zaudējumu atlīdzības prasījumu par antikonstitucionālu likumu. Valsts par tiesu nodarītiem zaudējumiem atbild CPL noteiktajā kārtībā, neatbild par procesa laikā atceltajiem lēmumiem (SKC-233/2010).

Ja iestāde atzīst savu vainu, iestāde un persona var slēgt administratīvo līgumu, iesniegt to tiesā un uz tā pamata tiesa izbeigs tiesvedību. To atļauj Valsts pārvaldes iekārtas likums.

Problemātisks ir nokavējuma procentu piedziņas jautājums – Senāta ieskatā 6% gadā ir piemērojami civiltiesībās, nevis administratīvajās tiesībās. Darba samaksas piedziņas lietās inflācijas % piedziņu likums neparedz, bet prakse ir dažāda. Ierobežotas iespēja ir piedzīt atlīdzību par juridisko palīdzību. Iesniegumu likuma 10.panta ceturrtā daļa - iestādes nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu var lūgt tikai vienlaikus ar attiecīgā administratīvā akta vai faktiskās rīcības apstrīdēšanu un pārsūdzēšanu – šāds regulējums, kas nepieļauj atlīdzību prasīt vēlāk, paldzina procesu. Regresa prasības pret amatpersonām, kas zaudējumu nodarījušas – pieņēmušas prettiesisku lēmumu. Iespējams, to varētu darīt biedrības.

Dace Mita – vērsa uzmanību, ka sākotnēji likumprojektā par Satversmes papildināšanu ar 8.nodaļu Satversmes 92.pantā trešais teikums nebija ietverts. Būtībā tā ir patstāvīga norma, kas nav saistīta tikai ar tiesu darbu. Norādīja uz Atlīdzināšanas likuma pretrunām ar Satversmes 92.panta trešo teikumu, piemēram, tiesībām atlīdzinājumu prasīt 5 gadu laikā, juridiskām personām bija tikai 3 gadījumi, kuros varēja prasīt nemantisku atlīdzinājumu: autortiesību pārkāpums, komercnoslēpuma izpaušana un reputācijas graušana (Satversmes tiesa atcēla šos ierobežojumus). Uzsvēra, ka prasījums par atlīdzinājumu nav patstāvīgs prasījums.

Prokuratūras pārstāve norādīja uz problēmām speciālā zaudējumu atlīdzināšanas likuma piemērošanā atkarībā no personas statusa kriminālprocesā. Speciālais likums ierobežo Satversmes 92.panta trešajā teikumā garantētās tiesības. Problēmas ir arī juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanā un atbildētāja noskaidrošanā. Praksē persona norāda visus iespējamus atbildētājus, tiesa liek visiem sniegt paskaidrojumus, un tad persona atkarībā no atbildētāju paskaidrojumos sniegtās informācijas izvēlas dažus no tiem. Civilprocess to pieļauj. Tiek prezumēts, ka nelikumīga vai nepamatota brīvības ierobežošana vienmēr rada morālo kaitējumu.

Tieslietu ministrijas pārstāve iepazīstināja ar nākotnē gaidāmajām izmaiņām valsts nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas kārtībā un jaunu likumprojektu, kas paredz apvienot kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarīto materiālo zaudējumu un personiska un morālā kaitējuma atlīdzinājumu vienā procesā. Likumā tiks noteikts subjektu

loks, kuriem būs tiesības saņemt atlīdzinājumu, kā arī tiks noteikta uz vienotiem principiem balstīta zaudējumu atlīdzības sistēma.